

Üldözötteket, zsidókat mentő magyarok, keresztény szervezetek a vészkorszakban

A vészkorszakról temérdek publikáció jelent már meg, de a korszellemmel szembenálló egyszerű emberekről jóformán semmi. Pedig sokan voltak. A budapesti Holokauszt Dokumentációs Központban megtudtam, hogy 671 magyarnak van fája a jeruzsálemi Igazak Kertjében (Yad Washem). Itt azoknak a nem zsidóknak az emlékét örökítik meg, akik a vészkorszak idején egy vagy több zsidót megmentettek. Átnézvén ezt az anyagot, csak a foglalkozásokat írtam ki, íme: ápolónő, bádogos, és vízszerelő, csendőr, festőművész, fogorvosi asszisztens, folyamórtiszt, földbirtokos, földműves, gépkocsivezető, gyári munkás, házfelügyelő, honvéd, jogász, katonatiszt, kereskedő, két 13 éves srác, kórházi műtősnő, kőműves, lelkész, lelkipásztor, mezőgazdasági munkás, nagykereskedő, női fodrász, nyelvtanár, nyomdász, orvos, pék, plébános, polgármester, postás, rendőr, szabó, tisztviselő, tolmács, vámtisztviselő, varrónő, vasmunkás, vasutas, vendéglős, zenetanár – azaz a magyar nép minden rétege megtalálható köztük.

¹² A Szociális Testvérek Társaságának tagja, Slachta Margit rendtársa. Lásd még Hajder Márta cikkét: „Bizakodj az Úrban, és jót cselekedj!” (Zsolt, 36, 3). Beszélgetés Mona Ilona szociális testvérral: web.axelero.hu/kesz/jel/05_04/mona.html

A kérdéssel **Hetényi Varga Károly** kezdett el foglalkozni, mégpedig azért, mert 1945-től állandóan azt hallotta hangoztatni, hogy a „*fasiszta – azaz antiszemita – Egyház*” – vagyis akik az Egyház tanítása szerint élnek, azok gyakorlatilag antiszemiták. Tőlünk nyugatra, ahol árja eredetű népek élnek, az ellentét: árja és nem árja között fogalmazódott meg, mi magyarok finnugor eredetűek vagyunk, ezért nálunk sajnos a keresztény – zsidó ellentétet hangoztatják.

Láttuk az előbb, hogy a magyarság minden rétege képviselve van az üldözöttek mentői között, akik kézzel foghatóan valósították azt, amit a „*fasiszta Egyház*” 1928-ban, amikor már hangot kapott Európában az antiszemitizmus, hivatalos vatikáni dokumentumban kijelent:

„Szeretettől indítva az Apostoli Szentszék megvédte a zsidó népet az igazságtalan bántalmazások ellen, s elítél minden ellenségeskedést és áskálódást a népek között. Úgy még inkább kárhoztatja a gyűlöletet azon nép ellen, amelyet Isten egykor kiválasztott. Tudniillik azt a gyűlöletet, amelyet általában antiszemitizmusnak szoktak nevezni.” Kommunista felebarátaink azzal is vádolják az Egyházat, hogy elsők között kötött konkordátumot Hitlerrel.

Arról nem beszélnek, hogy konkordátumot ott szoktak kötni, ahol baj van, ahol nincs baj, ott nincs szükség konkordátumra. Németország nagyobb részt protestáns ország, a katolikusok kisebbségben vannak. A pápa megpróbálta a katolikusok helyzetét valamilyen rendezni, remélve, hogy amit a német kancellár elvállalt, azt be is fogja tartani. Szegény Szentatya nem is álmodta, hogy amit Hitler mond, azt nem teljesíti. Németországban a legkomolyabb egyházüldözés indult meg. Először csak a katolikusokat üldözték, azután már a protestánsokat is. Akiknek kinyílt a szeme, láthatta, hogy a helyzet ellentmond az evangéliumnak. Balla Antal történészünk által „*kísérlet*”-nek nevezett politika eljutott odáig, hogy kimondta: a zsidókat ki

kell irtani. Emlékszem, hogy 1939-ben fiatal lányként gyakran voltam együtt különböző világnézetű fiatalokkal. Egyszer egy nyilas érzelmű fiatalember mutatott nekem egy röpcédulát, amelyen az állt, hogy ha Németország legyőzi Angliát, akkor a Vatikán következik, mert a hitleri birodalom legnagyobb ellenségét el kell pusztítani. 1932-ben már olyan volt a helyzet, hogy a nyugati hatalmaknak már világosan kellett látni, hogy mire számíthatnak Közép-Európában.

Juhász Gyula nagyszerű történészünk 1939-ban megjelent *Magyarország és a második világháború* c. munkájában leírja, hogy az angol követet felszólították, hogy számoljon be a magyarországi helyzetről. A követ leírta, hogy Magyarország geopolitikai helyzeténél fogva ki van szolgáltatva Németországnak. Bármennyire nem szeretné ezt a magyar politikusok egy része, teljesen reménytelen, hogy ellent tudjanak állni. Éppen ezért értelmetlen bármit is rászánni Magyarországra, mert itt már eldőlt a játszma. A magyar kormányok próbálkoztak azzal, hogy úgy tegyenek eleget Hitler kívánságainak, hogy azért mégse legyen úgy minden, ahogyan a német politika akarja. De közben hihetetlenül erős volt az országban a Trianon miatt érzett fájdalom. Óriási volt a revízió-igény. 1938-ban az első bécsi döntéskor tulajdonképpen egy nemzetközi bíróság döntött úgy, hogy Csehországot szállják meg a németek, Szlovákia legyen önálló. A magyar tárgyaló fél pedig nem kívánt többet, csak annyit, hogy ahol magyarok laknak, ott húzzák meg a határt, tehát csak a magyarlakta területeket kérték vissza. Viszont a németek kedvéért meg kellett hozni a zsidótörvényeket.

A zsidótörvények jogkorlátozóak voltak, de nem jogfosztóak. Ez is nagyon gyalázatos volt, de más országok jogfosztó rendeleteihez képest jobb volt a helyzet. Aki külföldről Magyarországra menekült – mert Európát megszállták a németek – azok itt viszonylag nyugalomban élhettek. De nézzük, mit ír erről az American Jewish Year Book:

„Azok közül, akik feladni kényszerültek eredeti foglalkozásukat, meglehetősen sokan találtak valamilyen kikaput, hogy ha nem is törvényesen, de mégis valami megtűrt jövedelemhez jussanak, megengedték, hogy a zsidó közösség megszervezze a nagyarányú önszerveлизést. Azért volt képes erre, mert a földtulajdon kivételével nem szüntették meg a zsidók tulajdonjogát egészen a végzetes 1944 tavaszáig. A zsidók biztonságban lakhattak eredeti otthonaikban; nem korlátozták mozgásszabadságukat, szabadon utazhattak és üdülhettek, és nem részesültek hátrányos megkülönböztetésben az élelmszerek elosztása terén. Megvédelmezték őket a helyi náci csoportok rosszindulatától is.”¹³

A nemzetközi zsidóság is elismerte a később megjelenő kiadványokban, hogy az idemenekülteket befogadták, segítették. Amikor Lengyelországot lerohanta Németország és a Szovjetunió, lengyel reguláris csapatok is jöttek át Magyarországra. Innen segítették őket, hogy eljussanak Nyugatra, ahol Lengyel Légión néven harcoltak. De befogadták a hadifogolytáborokból megszökött külföldi foglyokat is. Erről a franciák több könyvet is írtak. Elég volt annyi, hogy valaki átérjen a magyar határon, és bemenjen egy plébániára, ahol azt mondja a papnak: Ego sum gallicus captivus. (Én francia hadifogoly vagyok.) Rögtön gondot viseltek rá, elintézték, hogy odakerüljön, ahol francia foglyok voltak, ahonnan munkára is kimehettek. Ha találtak munkát, akkor nem kellett a táborban tartózkodniuk. A gödöllői premontrei gimnáziumban például ilyen foglyot választottak meg francia tanárnak. Szlovákia 1939-ben megkapta az önállóságot, és már 3 nap után német protektorátust kért. 1942-ben pedig elhatározták a zsidótalanítást. A gazdaságilag „értékes” zsidók kivételével mindenkit érintett a rendelet. Természetes, hogy a magyar

¹³ Montgomery: *Magyarország, a vonakodó csatlós*, Zrínyi, Bp., 1993, 93. old.

ajkú zsidóság menekült Magyarországra a zöld határon át. A Szociális Testvérek Társasága már 1942-ben befogadta az ilyen zsidókat. Egy ilyen menekült elmesélte, hogy amikor átért az erdőbe, találkozott az erdőszel, akinek elmondta, hogy ki ő, és szeretne Budapestre menni az ismerőseihez. Az erdősz adott neki egy biciklit, és elmagyarázta neki, hogy csak biciklivel karikázzon Pestre, mivel ezzel a járművel csak két falu között közlekednek, és így nem kell ellenőrzéstől tartania. Ez a zsidó férfi fel is karikázott a Csallóközből Budapestre, és itt megmenekült.

Amíg a nyilas uralom be nem következett, addig nálunk szellemi-lelki honvédelemre volt szükség. Az emberekkel meg kellett értetni, hogy milyen gyalázatosak a hitleri tanok. 1941-ben megjelent a „*Katolikus Írók Új Magyar Kalauza*”. Ebben a könyvben az akkori magyar katolikus értelmiség fejtette ki gondolatait: *Hamvas Endre, Kecskés Pál, Nyéki Kálmán, Szekfű Gyula, Ijjas Antal, Erdei Ferenc, Horváth Sándor, Werner Alajos*. Nagyon magas színvonalú könyv volt. 1937-ben Dr. Közi-Horváth József: *Nemzetiszínű pogányság* c. munkája. E cím a hitlerizmust jelentette. Közi-Horváth ismertette „Az égető gondol” (*Mit brennender Sorge*, 1937) kezdetű pápai enciklikát, felhívta a figyelmet a nemzetiszocializmus veszélyeire, amely az „emberi élet minden területén egymaga akar uralkodni. Az emberi élet megnyilatkozásait, erkölcsi, szellemi életének minden formáját egymaga akarja meghatározni. [...] ezzel az egyház mozgási szabadságát, isteni küldetésének betöltését úton útfélen elgáncsolja. Másodszor a nemzeti szocializmus a vért és a fajt olyan módon dicsőíti, hogy az már bálványimádás [...] Egyenlőségelet tesznek az antiszemitizmus és a kereszténység közé, holott az antiszemitizmus nem kereszténység. Keresztény az, akinek a szavain, cselekedetein, vasárnapján és hétköznapján, egyéni és családi életén átsugárzik az evangélium. A nemzeti szocializmus új pogányság. A vezetőik a kereszténységet beszédeikben és írásaikban

úgy állítják az emberek elé, mint a német nép megrontóját, bajainak okozóját. Elvetik az Ószövetséget, mert a zsidóságról szól, sőt, nem átallották az Úr Jézus személyét is gyalázni, mert embersége szerint a zsidó népből származik.”

Beszéltem egy evangélikus hölgygel, akinek egy német vőlegénye volt, akitől azt kérte, hogy mielőtt kimegy a frontra, vegyenek együtt úrvacsorát. A szertartás után a vőlegénye kijelentette, hogy most vett utoljára úrvacsorát, mert Jézus nem volt más, csak egy zsidó. A menyasszony hitvalló keresztény lévén szakított vele.

A Szociális Testvérek szerkesztette újság, a *Lélek Szava*

Első számától kezdve a nemzeti szocialista gondolat ellen foglalt állást. Slachta Margit testvér azt mondta, hogy az emberek szeretik a filmeket, de megmaradnak a történet szintjén, és nem mélyednek bele, hogy mi van a történet mögött. Ekkor megindította a „Mozifront”-ot. Keresztény szellemisségű filmeket válogatott ki, és a testvérek a vetítés előtt bemutatták, magyarították a film mondanivalóját. A katonák és levették ingyen tekinthették meg ezeket a filmeket.

1942-ben Margit testvér „Világnemzeti kurzus”-okat indított, mert úgy látta, hogy a tömegekben nem tudatos a kereszténység. „A keresztény tömegek a korszellem hatása alatt úgy dobják oda mindazt, amit a ke-

Slachta Margit (1884-1974)

reszténységben Krisztustól örököltek, mint akik nem is sejtik, Krisztus vére által szerzett megváltásukat, mint annak idején a civilizálatlan földrészek őslakói adták oda aranylemezeiket a behatóló kapzsi idegeneknek üvegyöngyökért és pálinkáért.” Ezek a kurzusok, a tanulmányi hetek a korszellem elméleti és gyakorlati támadásait voltak hivatva kivédeni az emberek lelkében. A hitigazságokat mutatták be államéleti vonatkozásban. „Az egyén megváltásáért és átalakításáért folyik a küzdelem. Ez óriási módon kihat az államra és a társadalomra is. Döntő, hogy kik azok az egyedek, akikből a közösség áll. Gazemberekből bandák lesznek, nyárspolgárokból kalmárországok alakulnak, Istent és embert szerető egyedekből jöhet létre a szentek közössége.”¹⁴

Margit testvér felemelte szavát a munkaszolgálatosok érdekében is. 1941-ben már a frontra is vitték a munkaszolgálatosokat. Újévi levelében írja 1943-ban: *„Kedves Nővérem, Neked írok, aki könnyesen és gondterhelten állsz az új év küszöbén. Nincs egy pillanatot, amikor ne gondolnál bevonult atyádra férjedre és fiadra. Óh, mit meg nem tennél, hogy biztosítsd számukra a gondviselés védelmét [...] ennek nagyon sok módja van. Megfosztod a tieidet az Úristennek különös oltalmától, ha más anyának, hitvesnek, gyermeknek hasonló gondja, aggodalma, könnye iránt közömbös vagy. [...] Akarsz a veszedelmek közepette szeretteidnek kettőzött isteni segítséget? Fogadd szívedbe mások sorsát! Fogadj szívedbe egy munkatáborost, akit a korszellem kizár a testvéri közösségből! [...] S mert szíved legmélyén testvérednek elismerni azt a másik anyát és fiát, mert merd befogadni fájdalmát, és hordani segíteni keresztjét! [...] S merd kérni, kívánni olyan hozzátartozódtól, aki munkatábor-parancsnok, hogy fölöttese legyen a szolgálatosoknak, amilyen fölöttest az ő fiának kí-*

¹⁴ Slachta Margit, 1942.

ván a fronton.” Ilyen cikkek jelentek meg A Lélek szava c. újságban. Persze az újévi levél után botrány tört ki. Pest vármegye Törvényhatósági Bizottságának ülésén Endre László, hírhedt náci érzelmű főispán a közgyűlés elé terjesztendő jelentésében Slachta Margit újévi levelével is foglalkozott. Margit testvér viszont szilárdan vallotta: „a keresztény igazságok alapján állok, tehát vallom, hogy a szeretet kötelez minket arra, hogy elismerjük, és pedig kivétel nélkül, embertársainknak Isten adta, és senkitől el nem vehető természetjogait. Ilyenek az élethez, megélhetéshez, a testi épséghez, a lelkiismereti szabadsághoz, a becsülettel szerzett magántulajdonhoz való jog. ... A keresztény erkölcsstan nem ismer kollektív megtorlást, ez kizárólag a fölséges Isten joga, akinek módjában van a tömegben sújtott ártatlanoknak isteni módon igazságot szolgáltatni, amire ember nem képes. Ember csak egyéni bűnököt büntethet, és csak bírói úton hozhat ítéletet. Mindezeket vonatkoztatom a nemzeti munkaszolgálatra behívottakra is. Az egész világon végigzúgó istenítélet csak azt a nemzetet fogja megkímélni, aki elsősorban a maga bűneit ismeri be, és bánja azokat, és a bűnbánat mellett együtt sírnak a sírókkal, és együtt szomorkodnak a szomorkodókkal. Részvétellel vannak a szenvedők iránt, vagyis lelkükön ott ragyog a keresztény jel: a szeretet. A gyűlölet vallásának minden híve pedig ellensége önmagának, a társadalomnak és a hazának.”

1944. március 19-én megszálltak bennünket a németek és megkezdődtek nálunk is a törvénytelen ségek és a deportálások.

Hallatlanul érdekes az, hogy a magyar nép hogyan érzett ezekkel az embertelenségekkel szemben. A Celldömölki Hírlap nyilas lap volt – 1944. június 17-i számában a következőket írja *Felszabadultan* c. alatt (a cím itt a vidéki zsidóság deportálására utal): „Én – írja az újságíró – elég balgán úgy gondoltam, hogy a magyar nép körében osztatlan öröm fogja kísérni a kiadott hivatalos intézkedéseket, s

amikor a rendelet végrehajtására került sor, akkor láttuk, hogy nem így van. Furcsa és különös dolgoknak lehettünk fül- és szemtanúi. Láttuk, hogy siratták meg a költözködőket az itt maradt barátok. Van még mindig egy nagyon mérgezett lelkű magyar néprétegünk, s ez a társaság a saját fajtája kárára inkább szeretné látni ennek a kufár, élődsdi népnek az uralmát, mint saját felszabadulásunkat. Az ilyen magyarokból nem lehet csodálni, hogy könnyeik sűrű záporozása közben a sötétség leple alatt mentek barátaikhoz, a kegyetlen barbarizmus áldozataihoz az utolsó éjszakán búcsút venni. Láttam, amint az egyik ház lakói összecsókolták az elköltözőket és *viszontlátásra* volt az utolsó búcsuszavuk.” Ez az írás őszintén mutatja be, hogy a magyar nép nagyobb része hogyan vélekedett az embertelenségekről. De segítették máshol is a meghurcoltakat. A falvak népe ellátta élelemmel a munkaszolgálatosokat. Romándon a lakosok elállták az utat a munkaszolgálatosok csoportja előtt, és a katonáktól kikövetelték, hogy élelmiszert adhassanak nekik. Nagyon sok embert ítéltek

Valdemar Georg Langlet (1872-1960)

el zsidók bújtatásáért. Csak a csöcse-lék szava hangosabb volt, mint azoké, akik a harsány „felkoncoltatom” falragaszok ellenére is tették emberi, magyar és vallásos kötelességüket.

Valdemar Georg Langlet a 30-40-es években svéd lektor volt a Tudományegyetemen, több könyvet írt Magyarországról, Raoul Wallenberg érkezése előtt ő vitte az embermentő ügyeket, azután ő lett a második Wallenberg mellett. A svéd nyelven megjelent műből németre fordították a Szociális Testvérek Anyaházá-

ban folyó életmentésről a szociális testvérekre és Margit testvérré vonatkozókat, ezekből egy rövid idézet: *„Legtöbbször a Szociális Testvérekkel dolgoztunk együtt. [...] Ez a sokoldalú intézmény játszotta a legnagyobb szerepet az elkövetkezett időkben, a veszélyben lévő emberek megmentésére irányuló próbálkozásainkban...”*¹⁵ Egy ízben betörték a nyilasok a védettekkel zsúfolt házba. Ekkor Margit testvér telefonált, és odajött az anyaházba Wallenberg, Langlet és Mrs. Verolino a Nunciatúráról, és leállították őket. Langlet könyvében így örökítette meg ezt a rajtaütést: *A Szociális Testvérek „olyan katolikus diakonisszák, akiknek Slachta Margit volt a főnöknőjük. Ilyen ésszel, bátorsággal, szívvel megáldott nőt még sose ismertem. Ez a sokoldalú intézmény játszotta a legnagyobb szerepet az elkövetkező nehéz időkben. Egy nap váratlanul felhívott telefonon, itt vannak, jöjjen, segítsen rajtunk. Bent a házban teljes felfordulást találtunk. Egy nagyobb teremben összezsúfolva síró férfiak, asszonyok, gyerekek. Körülöttük fegyveres nyilas őrség pisztollyal, kézigránáttal. Csak Slachta Margit volt nyugodt. Idehívta a Nunciatúráról Msgr. Verolinót is, aki hamarosan megérkezett, majd Wallenberg is a Belügymisztérium utasításával, amely szerint a svéd menlevelesekhez nem nyúlhatnak. Margit testvér mindenkit vigasztalt, lelki nyugalmát egy pillanatra sem vesztette el. Később este, mint olyan gyakran akkor, ismét légi riadó volt. A megmenekültek hálaadó istentiszteletet tartottak az óvóhelyen. Én átöleltem Margit testvért, és megcsókoltam a homlokát. Egy közelben ülő hölgy felkiáltott: Milyen érzés megcsókolni egy angyalt? Mert most egy angyalt csókolt meg. Lesóványodott kezek tömege emelkedett a levegőbe egyetértést jelezve. Igen, ő valóságos angyal! – kiáltották mindenfelől az egyetlen gyertyafény-nyel homályosan megvilágított helységben.*

¹⁵ Langlet, Valdemar: *Verk och dagar i Budapest*, Stockholm, 1946.

Folytassuk az emberiség és a jóakarát történéseit!

1945-ben az ostrom befejeztével azonnal megjelennek újságok: „új időknék új dalaival”. A **REGGEL** című lap indított egy sorozatot: „**Voltak jó emberek is...**” címmel. Írja: **Berény Imre** 1945. április 23: „Tündérmesébe illő riport egy munkásember, egy parasztasszony és egy hivatalnok életmentő hőstetteiről.” A munkásember egy Király utcai ház házmestere, Varga József. Kilenc embert mentett meg a szoba-konyhás házmesteri lakásban, persze egy kis segítséggel. Tudniillik a lakással szomszédos volt egy üres üzlethelység. A házfelügyelő csőrepedés ürügyén elfalaztatta az üzlethelység egy részét, majd lakásából nyílást, „egérlyukat” készített, ahová a menekítettek átbújhattak, ha úgy hozta a sor. Varga József kérdésre ezt mondta: „*Megtettem, amit lehetett. Hozzám menekültek, segítettem rajtuk. Kérem szépen, emberek vagyunk.*”

A parasztasszony tanyája a hírhedt téglagyár (női munkatábor) mellett van, ahol leírhatatlan körülmények között tartották a nyilasok a szerencsétleneket. Akik meg tudtak szökni, azokat Bucsné rejtette el tanyája valamelyik zugában, olyan ügyesen, hogy a nyilas őrzérek nem találták meg őket. Természetesen etette és gondozta védenceit. Bucsné nem akar elismerést, csak ennyit mond: „*Lélek nélkül nem ember az ember. Segítenünk kell egymáson.*” – Dr. Kovács, a hivatalnok a Csalán utcában lakott, a lakása mellett van egy panzió. Ezt még a nyilas idők előtt néha igénybe vette a horvát katonai attasé, akit Dr. Kovács megkért, hogy a nyilas hatóságok előtt hivatkozhatson rá. Ez megengedte. Erre Dr. Kovács hatalmas deszka táblára felfestette, hogy **HORVÁT KATONAI ATTASÉ**, és kitette a házra. Ezzel szinte területenkívüliséget biztosított a panziónak. 25-30 embert mentett ott meg. Pasaréten mindenki áradozva beszél hőstetteiről, csak ő maga zárkózik el minden kérdés elől. Munkásem-

ber, földműves asszony, hivatalnok. Esetük bizonyítja, hogy a nyilas szalagtól meg nem fertőzött magyar társadalom minden rétegében akadt emberi mivoltát megőrző bátor, igaz lélek.

1945. április 30-i számban a már ismertetett Slachta Margit és Társasága tevékenységéről szól.

1945. május 7-én dr. Kossuth Lajos Gábor miniszteri osztálytanácsos és felesége mentőmunkáját ismerteti. Szatmári birtokukról bőségesen el voltak látva élelmiszerrel, így lakásukba sokakat befogadtak. Lehetőséget adtak Kiss János altábornagynak és csoportjának, hogy náluk tarthassák megbeszéléseiket. *„Én talán kevesebb kockázattal csináltam, mint mások – mondja dr. Kossuth Lajos Gábor – azt gondoltam ugyanis: a fene egye meg ezeket a nyilasokat, csak nem tartóztatnak le egy Kossuthot, amiért menedéket nyújt az üldözötteknek.”*

Június 4-én Villányi Ilona tevékenységéről tudósítanak. Nevezett a Bakács téri anyakönyvi hivatal kis beosztottja. 1944. március 20-án egy számára ismeretlen férfi hamis papírokat kért a feleségének. Először elutasította, aztán megértette, hogy így segíthet sokakon. Kulcsot csináltatott főnöke szobájához, és megszerezte a pecsétet, segítőtársaival elkezdtek az iratok gyártását. Egy rendőrtanácsos útján bejelentőlapokat szereztek. (A két háború közt kötelező volt a ki- és bejelentkezés, a házfelügyelőnek kellett aláírni és a rendőrségen láttamoztatni. Életmentő volt pl. a már szovjetektől megszállt részről származó ki- vagy bejelentő lap, mert nem lehetett ellenőrizni). Ő látta el Lukács Saroltát, a Magyar Vöröskereszt alelnökét azokkal a papírokkal, amelyeket a sárgacsillagos házakban osztott szét. A svájci és svéd védetteknek is ő készítette az okmányokat. Ennyi volt, fejezi be az elbeszélést.

Június 25-én Dr. Havasi Ferenc főrabbi levelét közli, Dienstl András ny. alezredes hősi helytállásáról. *„Mélyen tisztelt Szerkesztőség.*

Ahhoz a lelkeket békítő cikksorozathoz szeretnék hozzászólni, ami a REGGEL-ben olvasható. Dienstl András ny. alezredes 1920-ban nyugdíjaztatta magát, 1944 októberében ismét felöltötte tiszti egyenruháját, hogy annak a tekintélyével segíthessen az üldözötteken. 45 személynek szerzett papírokat és adott menedéket, ami akkor lakást és ellátást jelentett. Hamis szolgálati jeggyel sok száz zsidót hozott vissza Hegyeshalomról. Dienstl alezredesnek köszönhetem, hogy élek és él a családom is. Ezt meghálálni sohasem lehet, de elfelejteni sem...

Sajnos a „Lelkeket békítő” cikksorozat úgy fejeződött be, hogy **Berény Imre újságíró hivatalos intézkedésre el kellett bocsátani, és mint újságíró sem dolgozhatott tovább. Nem volt szabad a „Lelkeket békítgetni”, mert az osztályharc korszaka következett!** Sokkal később, 1956 után lehetett óvatosan arról is szólni, hogy nem mindenki volt nyilas pártszolgálatos. Ilyen volt a RAKÉTA regényújságban megjelent Szép Ernő: *A megyeri tribün* c. regénye¹⁶, a szomorú és keserves munkaszolgálatos idejéről. Az 1979. október 30-i számban megjelent részben olvasható a következő: *„Pihenőt kaptunk egy kocsmá mellett. Kijött egy 45 évesnek látszó főhadnagy, néz bennünket fél percig, majd kérdezi: Kéne valami az uraknak? Víz, víz! kiáltottuk. A főhadnagy el, majd egy izmos cselédlánnyal kijött a kocsmáajtón, aki két kanna vizet hozott, a főhadnagy úr meg 8 söröskorsót azoknak, akiknek nincs poharuk. Majd mikor őr nem volt a láthatáron, odajött közénk és elkezdte: Uraim nagyon sajnálom magukat... Higgyék el, minden jóra való magyar pirul azért, amit itt a zsidósággal művelnek. Ezért az ember telenségért fogják Magyarországot a föld színéről eltörölni... Ne féljenek, mert nem tart már sokáig a komédia ...”*

Amint írtuk, **Berény Imre sorozata befejeződött, és elkezdődött először csendben, majd mind erősebben az egyházellenes hang a**

¹⁶ Szép Ernő: *Emberszag* c. regénye (1945) egyik fejezetének címe A megyeri tribün. Újabb kiadásai: Szépirodalmi Kiadó, 1984; Osiris, 2000; 2011. (a szerk.).

sajtóban. Azért semmit sem lehetett arról írni, hogy számosan voltak olyanok, akik helyesen értett hitük parancsára ahogy tudtak úgy segítettek az üldözötteken.

Slachta Margit 1947. április 16-án tartott Nemzetgyűlési beszédében a következőket mondta: *„Nemcsak papok, hanem világiak is, nagyon sokat dolgoztak. A magam munkatársai közül felemlítem S. I.-nét, aki mind a városbeli lakásán, mind zugligeti nyaralójában egymásután adott szállást a menekülteknek – nem egyszer, hanem folyamatosan... mintegy húszan élvezték az ő vendégszeretetét.”* – Egyáltalában, a mentésnek ez a része, a magánosok, a családok mentési akciója vidéken és Budapesten teljesen feldolgozatlan anyag, amit még fel kell dolgozni. Nem is ejtik a be nem avatottak, hogy hány család rejtegetett üldözötteket. Akkor természetesen a legnagyobb csendben történt a dolog, hiszen mind az üldözöttek, mind bújtatóik egyformán halálos veszedelemben forogtak. 1994-ben, a Várban rendezett holokauszt kiállításon egy terem kizárólag azokkal az újságcikkkel volt kitapétázva, amelyen olvasható volt, hogy N. N.-t zsidómentésért ilyen és ilyen büntetéssel sújtották. Megemlíti még Slachta Margit a Honvédelmi Minisztérium egyik osztálytanácsosát, aki svéd, svájci és vatikáni menlevéllel rendelkező munkaszolgálatosokat leszereltetett, mint idegen állampolgárokat.

A Szociális Testvérek Anyaházában rejtőzködött **K.-né S. Éva** 1986-ban a következő hihetetlennek tűnő történetet mondta el: A nyilasok betörték az anyaházba (szemben volt a XIV. kerületi Nyilasház). Egyik testvér őt gyorsan ágyba dugta, és egy jól feldörzsölt hőmérőt adott a kezébe. Bejött egy Tárnoki nevű nyilas, akinek a kérdésére ezt mondta: ha kell magának két emberélet, akkor tessék. T. i. a kislánya is vele volt. Az azt válaszolta: nekem is van családom. Öt perc múlva elvitte magával a Keleti pályaudvarra, és ott kiállítatott Évának egy menekült igazolványt és azzal visszaengedte az Anyaházba.

Hozzátette még: a férje búvóhelyét felfedezték, 1944. december 31-én ingben, alsónadrágban és mezítláb vitték őket a Duna part-ra a Lánchídhhoz, kettesével összekötve. A férj magával rántotta azt, akivel össze volt kötözve, és beugrott a Dunába, és egy szennyca-szatornába húzódtak meg, míg a nyilasok elmentek. Valahogyan partra vergődtek így vizesen, alsóruházatban, a mai József Attila utcában magyar katonák találtak rájuk, bevitték őket egy házba, ahol ruhát kaptak, és megmenekültek.

Margit testvér egyik segítőtje **Vilt Tibor** szobrászművész volt, akinek a feleségét beöltöztették jelölt ruhába, és egy vidéki házba menekítették. Vilt Tibor pedig amennyire lehetett, segített Margit testvérnek. (Már kiskorától fogva ismerte őt.) Történt egyszer, hogy a nyilasok elhurcoltak egy olyan családot, akiket Margit testvér meg akart menteni. Mikor vitték le a szülőket a lépcsőházban, a kislányuk akkor jött haza. Intettek a gyerekeknek, hogy ne ismerje meg őket. A kislány elhaladt mellettük, aztán amikor eltűntek, elrohant Margit testvérhez. Elmesélte neki, hogy mi történt. A lakást lepecsételték, de ő tudja, hol van a pénz. Margit testvér szólt Vilt Tibornak, hogy ez a helyzet, menjen oda, és valahogy hozza ki a pénzt a kislánynak. Vilt Tibor odament, nézegette a házat, gondolkozott, hogy mit tegyen. Aztán egy életem, egy halálom, becsöngetett a szomszéd lakásba, és őszintén elmondta, hogy miért jött. Nagyon szívesen fogadták, és elmondták, hogy a fürdőszobájuk ablaka éppen szemben van a másik lakás fürdőszobaablakával. Egy méter választotta el a két ablakot, alatta négy emelet mélység. A szemközti ablak viszont nyitva volt. Vilt Tibor átlépett a mélység fölé, ami rá volt bízva, összeszedte, aztán elvitte a kislánynak a jogos tulajdonát.

Remetekertvárosban is volt két kis villa egymáshoz közel, amelyekben kis panzió működött. 90 embert bújtatott itt Róza Katalin testvér. A környékről egy kissé szenilis, idős hölgy lement egyszer a

közeli üzletbe 1944 nyarán. Az üzlet éppen tele volt emberekkel, és ott elkezdte mondani: „Jaj, úgy sajnálom azt a szegény Róza Katalin testvért, mert még baja fog történni a sok zsidó miatt, aki ott van nála.” Senki sem tett följelentést, semmi baja nem lett a testvérnek. Ilyen volt a magyar nép hozzáállása!

Azok között, akiket Róza Katalin testvér bújtatott, volt egy Vera nevű fiatal lány, aki korábban egy deportálásra kiválasztott csoportból szökött meg. Mivel a házban senki sem volt bejelentve, a katonaság igénybe akarta venni az épületet. Végül annyit sikerült elérni, hogy csak a mosókonyhát használták a katonák főzésre. Az egyik katona viszont fölismerte a lányt. Róza Katalin az erdőn át el akarta menekíteni, de a lány azt kérte, hadd beszélhessen a katonával. Odament hozzá, és azt mondta neki: *„Tudom, hogy megismert, de kérem, ne áruljon el a nővéreknek, ők nem tudják, hogy én ki vagyok, és fölvettek ide szobalánynak.”* A katona azt válaszolta: *„Nem árulom el, nyugodt lehet, éljen boldogul!”*

A következő csodának is beillő történet. Az egyik alföldi tanyán egy munkaszolgálatos valami ennivalót kért, és a gyűrűjét ajánlotta érte, hogy majd visszaváltja. Az idős asszony, a tanya tulajdonosa nem fogadta el, azt mondta, szívesen ad pénz nélkül is. A munkaszolgálatos mégis kérte, hogy őrizze meg számára a gyűrűt, mert ki tudja, mi történhetik még vele. A néni így elfogadta. Azonban idővel úgy gondolta, hogy ő már öreg, jobb, ha biztosabb helyen lesz a gyűrű, odaadta a szociális testvéreknek, de nem tudta a gyűrű tulajdonosának a nevét. Margit testvér az Anyaházban elmondta a menekítetteknek ezt a történetet, azzal, hogy a gyűrű most itt van és várja a tulajdonosát. Egyik fiatalasszony kérte, hogy láthassa a gyűrűt, és felismerte benne a férje gyűrűjét, belevésve esküvőjük dátuma...

Szalai Ági története – kivel mi történt? **Fehér Klára** író nő egyik könyvében leírja, hogy azt az asszonyt, aki 10 embert megmentett

a vészkorszak alatt, 1950-ben bíróság elé állították, mert „felhalmozott”. A testvérével elmentek tanúskodni mellette, hogy 219 napon át 10 embert rejtegetett, élelmezett, mindennap az életét kockáztatva... „Az nem számít” – így a bíró, és másfél évi börtönre ítélte 80 dkg kávéért ezt az asszonyt. A börtönből cukorbeteg és vakon jött ki.

Valahol le van írva, hogy a két háború közötti évtizedek nehezen magyarázható jellegzetessége a hivatalos és tényleges Magyarország hatalmas ellentéte. Ebben az előadásban a tényleges Magyarország magatartásáról próbáltam képet adni, azoknak a tettein keresztül, akik hitték és cselekedték Krisztus Urunk tanítását, és akiket nem szédített meg az utca véleménye. – akkor sem, amikor a nyilasok hivatalos Magyarországa nem csak a hatalom birtokában volt, hanem mellette állt a megszálló németek fegyveres ereje is.

Salkaházi Sára (1899-1944)

Salkaházi Sára szociális testvér 1899. május 11-én született Kassán, német eredetű családból. (Eredeti nevét – Schalkhaz – 1942-ben magyarosította.) Iskoláit szülővárosában végezte. Tanítónői diplomát kapott 1917-ben.

1919 februárjától kezdenek megjelenni írásai a KASSAI ÚJSÁG-ban. 1920. január 1-től könyvkötő tanoncnak állt, majd öt évig könyvkötő segédként keresi a kenyerét, a megmaradt munkakönyv tanúsága szerint. Közben állandóan ír. 1926-ban megjelenik első kötete: *FEKETE FURULYA*, ezért Kazinczy díjat kap. 1927-ben a Szociális Testvérek Társasága letelepszik Kassán. Ez olyan modern egyházi szervezet, mely hivatalos és képzett munkásokat akar adni az

Egyháznak és a társadalomnak, hogy karitatív, szociális, valláserkölcsi, közgazdasági, nőegészségügyi, kulturális és állampolgári területeken a kor igényeinek megfelelő eszközökkel, a gyermek-, nő és családvédelem érdekeit szolgálják (Szabályzat). A társaság 1928-ban Szociális és Népgondozó tanfolyamot rendezett, ezen részt vett Sára is. Lelkében már régebben élt az isteni meghívás tudata, most megtalálta azt a keretet is, ahol ennek élhet. 1929-ben megkezdte noviciátusát Magyarországon. 1939 júniusában fogadalmat tesz. Első beosztása a karitás megszervezése magyarul és szlovákul. 1933-ban áthelyezik Komáromba, ekkor kezd el foglalkozni a leányifjúsággal. Az ottani katolikus püspöki kar megbízza a leányifjúsági szervező munkával az ország egész területén. Így jön létre a Slovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) amelynek országos moderátora. (Itt együtt dolgozik Eszterházy János húgával, Lujzával). Megindítja és szerkeszti Szlovenszko egyetlen nőmozgalmi lapját, a KATOLIKUS NŐ-t. 1937-ben a Társaságot meghívják Dél-amerikai misszióba. Sára jelentkezik. Áthelyezik Budapestre, intéződik a Dél-Amerikai út, de ezt az 1939-ben kitört világháború meghiúsítja. Ezután Sára a MAGYARÉRT mozgalomban dolgozik, majd az ORSZÁGOS NÉP ÉS CSALÁDVÉDELMI ALAP munkatársa lesz Kárpátalján. 1942-ben újra Budapestre rendelik, átveszi a KATOLIKUS DOLGOZÓ LÁNYOK ÉS NŐK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE központi vezetését. Ez a mozgalom a tanonc és munkáslányok, valamint a munkásnők szellemi, lelki és szociális javaiért dolgozik. Sára, működése rövid 3 éve alatt a meglévő hét mellé, a háborús viszonyok között újabb öt ott-hont alapít 290 helyvel. A mozgalomnak már van balatoni üdülője, (80 hely) ahol a tagok 1,- Pengőért kéthetes turnusokban nyaralhatnak. Sára még 3 kisebb üdülőt hoz létre: Hollóstető (Felvidék), Görgényszentimre (Erdély), és Palics (Délvidék). 1943-ban pedig megkezdte a balatoni üdülő területén felépíteni az ország első MUNKÁSNOŐ FŐISOLÁ-ját, az akkori NÉPFŐISKOLÁK mintájára.

Az 1944-es év meghozza a német megszállást, s vele együtt a zsidószármazású honfitársaink üldözését. Sára is teljes szívvel részt vett a mentésben. A balatoni üdülőbe az üldözött kisgyermekes anyákat és magános gyermekeket helyezte el. Menekítettjei így nyilatkoztak róla: „Kitűnően szervezett, szeretettel, szigorral. Tudatosan vállalta a veszélyt. Életemben nem éreztem ennyi szeretetet és jóindulatot, mint amikor Sára menekítettje voltam. Jó kedélyű, szerető lény. Nehéz és veszélyes helyzetekben mindig jelen volt.” Természetesen a Dolgozó Lány otthonokban is helyezett el menekítetteket, legtöbbit a Bokréta utcaiban. Itt kb. 20-25 fő volt, pontosan még legközelebb munkatársai sem tudták. Amit Ő tett, az nem magánakció volt, az szorosban beletartozott főnöknője, Slachta Margit évek óta folytatott ellenállásába a nemzeti szocializmus ellen. Sára az általa vezetett mozgalom kb. 10 000 tagját törekedett szóban és írásban – a *DOLGOZÓ NŐ* c. lapban – megvédeni a „német maszlag”-tól. A Slachta Margit vezette szellemi ellenállás 1944-ben mentésbe fordult. Hiteles adatok szerint, a kb. 150 tagú Szociális Testvérek Társasága 1000 embert mentett meg.

Sára, mivel pontosan tudta, hogy mind a szellemi ellenállás, mind a gyakorlati mentés milyen veszélyekkel jár, 1943 őszén engedélyt kért főnöknőjétől, hogy felajánlhassa magát az Úristennek, hogy ha valakinek bántódásának kell lenni a mentés miatt, lehessen ő az áldozat. (Nagyon nehezen, de megkapta az engedélyt.) Isten elfogadta felajánlását. 1944. december 27-én érte jött a nyilas különítmény. Sára előző nap megmondta, hogy rövidesen meghal „fegyver által”. Vele együtt vitték el a házban lakó **Bernovits Vilma** hitoktatót, aki szintén sokat tett az üldözöttekért (Ő hamis iratokat szerzett, és élelmet vitt a gettóba), valamint hármat a menekítettek közül. Kivégzésükről az 1967-es zuglói nyilas perben derült fény. Egyik vádlott így vallott: „Azon a december végi napon a késő esti órákban a Fővám-

ház elé szállították és levetkőztették őket. Ekkor – mielőtt a sortűz eldördült volna, egy alacsony termetű, rövid fekete hajú nő, valamilyen megmagyarázhatatlan nyugalommal kivégzői felé fordult, majd letérdelt és égre emelt tekintettel nagy keresztet vetett magára.”